

Ermeni Kıpçakçasında Edat Gibi Kullanılan İsimler

Nadejda Chirli*

GİRİŞ

Ermeni Kıpçakçasının ses, şekil ve cümle bilgisi üzerine yapılan çalışmalar oldukça azdır. Bugüne kadar Ermeni Kıpçakçası ile yazılmış yazmaların daha çok ne zaman, nerede, kimin tarafından yazıldığı ve konuları üzerinde incelemeler ve çalışmalar yapılmıştır. Ermeni Kıpçakçası ile yazılmış yazmaların tercümelemleri Rus ve Polonya dillerine yapılmıştır. Bu çalışmalar az olmasına rağmen Ermeni Kıpçakçası hakkında genel bir bilgi vermektedir.

“Bir Ermeni Kıpçakçası Metni: Alış Bitigi (Durum Ekleri İncelemesi, Metin, Dizin) adlı doktora tezinde Ermeni Kıpçakçasında kullanılan durum eklerini ele alarak Eski Türkçede, Codex Cumanixus'ta, Memluk Kıpçakçasında ve Altın Ordu sahasında kullanılan şekilleriyle karşılaştırarak görev ve işlevleri üzerinde duruldu.

Bu yazıda ise Ermeni Kıpçakçasında edat olarak kullanılan isimlerin üzerinde durulacak.

ust, art, iç, yan/hat, dip, yer/orun, ara, orta, alın, tip gibi yer ve yön gösteren isimlerin kendilerinden önce ve sonraki isimlerle oluşturdukları belirtili ve belirtisiz isim tamlamaları da edat gibi kabul edilmektedir. Batı dillerindeki preposition ve postposition'ların etkisinden gelen bu sınıflandırma Türkçe

* Öğr.Gör. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nkirli@ciu.edu.tr

için doğru sayılmaz. Çünkü yer ve yön gösteren bu kelimelerin Türkiye Türkçesinde edatlardan farklı olarak kendi başlarına bağımsız birer anlamları vardır. Tıpkı diğer isimler gibi iyelik, çokluk ekleri, yükleme, bulunma, yönelme ve çıkma durumu gibi isim çekimi ekleri alabilirler ve türetmelere girebilirler. Böylece gerçek edatlar kendinden önceki kelimelerle birer edat grubu oluşturdukları hâlde, edat gibi kullanılan isimler, yalnızca isim tamlaması oluştururlar. Bundan dolayı, bunlar gerçek edatlar olmayıp, dilin ihtiyaç gösterdiği durumlarda edat gibi kullanılabilen isimlerdir (Korkmaz 2003: 1084). Ancak bu isimlerin Tarihî Türk lehçeleri ve Türkiye Türkçesi gramer kitaplarında fazla üzerinde durulmamaktadır.

A. von. Gabain bu isimleri “menşeleri isim soylu olan son çekim edatları”, R. Toparlı ve A. F. Karamanlıoğlu “yer zarfları”, H. Ediskun “yer ve yön zarfları” başlığı altında örnekleriyle vermekte, ancak daha fazla bilgi vermemektedirler (Gabain 1995: 97; Toparlı 1992: 110; Karamanlıoğlu 1989: LXV; 1994: 104; Ediskun 1999: 276). N. Hacıeminoğlu bunları “çekim edatları” başlığı altında ele almakta ve bütün tarihî dönemlerde örnekleriyle birlikte vermektedir (Hacıeminoğlu 1992). T. Tekin bu tür isimleri “ad kökenli sontoğu” başlığı altında vermekte ve sadece *yan* ismini açıklamaktadır (Tekin 2000: 156), Z. Korkmaz ise “edat gibi kullanılan adlar” bölümünde bunları ele alarak örnekleriyle birlikte vermektedir (Korkmaz 2003: 1084). Y.S. Li, “sontoğu gibi kullanılan adlar” bölümünde bunları ele almış ve her maddede tarihî ve çağdaş Türk lehçelerinde örnekleriyle açıklamıştır (Li 2004: 31). M. Akalın ve M. Özyetgin bu konuya hiç değinmemektedirler. A. Garkavets, yer ve yön gösteren isimleri “yardımcı isimler” başlığı altında ayrı ayrı, işlevleri ve örnekleriyle birlikte vermektedir (Garkavets 1987: 147).

Ermeni Kıpçakçasıyla yazılmış metinlerde isim tamlamaları genellikle ilk isim tamlanan, ikinci isim tamlayan şeklinde yapılmaktadırlar. Yer ve yön gösteren isimlerin kurduğu isim tamlamaları da daha çok bu şekilde yapılmaktadırlar: *ornum+nu benim Ps. 6/7; urdu üstlerin+e yuğlaganlar+nıy KAKY, 148; ođ yanın+a at'a+nıy AB, 132/8 vb.* Ancak tamlamanın ilk ismi tamlayan, ikinci ismi tamlanan şeklinde olan örnekler de az da olsa geçmektedir: *anığ üstün+e KAKY, 147; Doluşka yanın+a KAKY, 150; senin alını+a AB, 114/2; t'eyrilik'ıy+nin alın+a AB, 116/13 vb.*

Ermeni Kıpçakçasında yer ve yön gösteren isimlerden önce veya sonra gelen isimler genellikle tamlayan durumu ekini alarak kullanılmaktadırlar. Ancak az olarak yalın durumda olanlar da bulunmaktadır: *yer tibi+n+a AB, 106/14; örenk tibi+n+a AB, 131/6; ot için+a AB, 64/14; stol üstün+e KAKY, 147 vb.*

Aşağıda verilen örneklerde yönelme durumu ekinin kendi işlevinde ve bulunma durumu işlevinde kullanıldığı görülmektedir. Yönelme durumu ekinin sık sık bulunma durumu ekinin yerine kullanılması Ermeni Kıpçakça-

sının özelliklerinden biridir (Garkavets 1987: 143; Chirli 2005: 98, Pritsak 1988: 128).

Ermeni Kıpçakçasıyla yazılmış belgelerin çoğu yurt dışındaki kütüphanelerde ve arşivlerde bulunduğundan bütün belgeler taranamadı. Ancak, ulaşılabildiğimiz E. Tryarski'nin *Dictionnaire Armeno-Kiptchak d'arres trois manuscrits des collections Viennoises* adlı sözlüğü (Tryarski 1968-1972, C. 1-4), A. Garkavets ve Y. Hurshudyan'ın *Armenian-Qipchaq Psalter Written by Deakon Lussig From Lviv 1575/ 1580* (Garkavets, Hurshudyan 2001) ve N. Chirli'nin *Algıy Bitigi, (Ermeni Kıpçakçası Dualar Kitabı)* (Chirli 2005) adlı dinî eserleri, ve birkaç belge (Dashkevich, 1979; Dashkevich, Tryarski, 1970; 1974/1; 1974/2; 1975; 1977; 1978; 1979) tarandı ve şu sonuçlara ulaşıldı.

A. ALIN "ÖN, ALIN"

alin, iyelik eklerini ve yönelme, çıkma durumu eklerini alarak yer, yön, zaman ve ilişki göstermektedir. (Garkavets 1987: 150). Aşağıda verilen örneklerde *alin* ismi çıkma ve yönelme durumu ekleriyle kullanılmaktadır. Yönelme durumu ekinin hem kendi işlevinde hem de bulunma durumu işlevinde kullanıldığı görülmektedir.

1. Yönelme Durumu Ekiyle Kullanılışı

Biy t'eğri *ut*arılma*ım benim, kunduz da k'eça sarnadım *alnıma* seniņ. (AB, 10/8)

(Ey Tanrım, benim kurtuluşumsun, gece gündüz sana seslendim.)

Kelginmen men *alnılla* seniņ, ħarib da keçken, neçik barça atalarım benim. (Ps., 38/39//13)

(Bütün atalarım gibi senin huzuruna (yanına) garip ve geçici olarak geldim.)

2. Yönelme Durumu Ekinin Bulunma Durumu İşlevinde Kullanılışı

A*ıllı at'anın ys, ber mana a*ıl ħa*şini sağışlama, da sözlama, da etmaga *alnılla* seniņ har sahat, da ħaman sağıştan da *ılınma*tan *ut*ar meni, da [...] (AB, 119/3)

(Ey Babamın akli olan İsa, huzurunda her an iyi düşünmek için, konuşmak ve iyilik yapmak için bana akıl ver, kötü işlerden ve düşüncelerden beni kurtar ve merhamet et.)

Bizim *almızga* bu oldu. (KAKY, 150)

(Bu bizim önümüzde oldu.)

Torasızlık'imni benim men, mendan bilirmen, da ħazırlarım benim *alnıma* benim dir her sahat. (Ps. 50/51//5)

(Ben suçumu kendimden bilirim, günahlarım her zaman -sürekli- karşımdadır.)

3. *Alın İsminin Bile Edatıyla Kullanılışı*

alın ismi yalın durumda *bile* edatıyla kullanıldığında transit geçme anlamını vermektedir.

Ketiy edim mesta ovunun *alın bile*. (KAKY, 150)

(Belediye evinin -binasının- ön tarafından geçiyordum)

B. UST: "ÜST"

ust ismi iyelik ekleriyle yönelme durumu eklerini alarak "*üstüne*" şeklinde kullanılmaktadır. Kısaltılmış şekli *üsne* olarak geçmektedir. *stn* > *sn* ünsüz grubunun değişimine uğrayarak *üsne* şeklini almaktadır. *Üsne* şekli genellikle iyelik eki almadan kullanılmaktadır. Ancak Lvov Ermeni Dini Kilisesi'nin tutanağında *üsniime* şekli de kullanılmıştır (haçan keldi teñriden benim *üsniime* tnszlh).

ust ismi yönelme durumu ekini alarak (üstüne, üstine, üstne, üsne) yer, yön, zaman, ilişki, ölçü, belirlenen nesne, saldırı, vasıta vb. göstermektedir.

Çıkma durumu ekiyle kullanıldığında bir nesneyi bir kimseden ya da bir şeyden uzaklaştırdığını göstermektedir (Garkavets 1987: 147).

ust isminin aşağıda verilen örneklerde yönelme durumu eki hem kendi işlevinde hem de bulunma durumu işlevinde kullanılmaktadır.

1. Yönelme Durumu Ekiyle Kullanılışı

Burk' *usduma* zõba bila, da aruv bölüm, yuvgin da *ardan artı* a* bölüm. (AB, 146/3)

(Zufa otuyla üzerime serp de temizleneyim; yıka da kardan daha beyaz olayım.)

Ohas sg hoygay stol *ustuna* haft 100 fli. (KAKY, 147)

(Ohas masaya (masanın üstüne) 100 altın koyacak.)

Biy, nek kop boldular hısturuçılarım benim, koplur turdular *ustuma* benim? (Ps. 3/2)

(Ey Tanrım, niçin benim düşmanlarım çoğaldı, niçin birçoğu üzerime geldi?)

Gile etti Aydın'niñ *ustuna* ki borçlu dır 2 som. (KY, 57)

(Aydın'ın 2 som borçlu olduğunu bildirdi)

2. Çıkma Durumu Ekiyle Kullanılışı

Haçan kensin tuttular Olah'ta, ol zaman aldılar *ustnan*, da haldı 215 hzıl kervende. (KAKY, 148)

(Onu Moldova'da yakaladıklarında üzerinde bulunan paraları aldılar ve kervanda sadece 215 altın kaldı.)

3. Yönelme Durumu Ekinin Bulunma Durumu İşlevinde Kullanılışı

Ağırlandı *ölun seniñ *usduma* benim... (AB, 41/11)

(Senin elin üzerimde ağırlaştı.)

Menim oğlumnu tüvdü bezvinne yol *ustuna*. (KAKY, 147)

(Oğlum hiçbir suçu olmadan yol üstünde dövdü.)

C. orun/ yer “YER”

orun, iyelik ekleri ve yükleme, yönelme durumu eklerini alarak kullanılmaktadır. Yükleme durumu ekiyle kullanıldığında *yer*, yönelme durumu ekiyle kullanıldığında ise bir şeyin yerini tutmak, bir şahsın veya bir nesnenin değerini göstermektedir. (Garkavets 1987: 152).

1. Yönelme Durumu Ekiyle Kullanılışı

Boldu* farah *ornuna* k'unların, k'i aša* etti bizni da yıllar, *aysılarında, k'i k'ordu* *ıyınlar. (AB, 63/7)

(Acı gördüğümüz yılların ve bizi ezdiğin günlerin yerine mutlu olduk.)

Toladılar maña yamanı *ornuna* yaşıntı, koralmahsızlını ornuna süvükümniğ menim. (Ps., 34/35//12)

(Bana merhametin yerine nefreti, iyiliğin yerine kötülüğü doladılar.)

2. Yükleme Durumu Ekiyle Kullanılışı

Hazgandım men küstüngenimde menim, yuvdum barça keçeni *orunnu* menim da yaşların bila menim töşeklerimni menim çlattım. (Ps., 6/7)

(İniltilerimden bıktım, döşegimi gözyaşlarımla ıslattım ve bütün gece yerimi -yatağımı- yıkadım.)

D. TİP “DİP”

tip, iyelik 3. teklik şahıs eki ile bulunma ve yönelme durumu eklerini alarak *yer*, yön ve zaman olarak yaklaşımı göstermektedir (Garkavets, 1987: 149). İyelik almadan da kullanıldığı görülmektedir (*tib+da AB, 12/1*). *tip* ismi yönelme durumu ekini alarak hem kendi işlevinde hem de bulunma durumu işlevinde kullanılmaktadır.

1. Bulunma Durumu Ekiyle Kullanılışı

...oydular meni çoğurga *tibdagi*, *aramğulu*ta da kolgasına olumnuğ. (AB, 12/1)

(Beni aşağıdaki çukura, karanlığa ve ölümün gölgesine terk ettiler.)

2. Yönelme Durumu Ekiyle Kullanılışı

...da borçlu etmagin meni tuşk'anlar bila yer *tibina* yamanlıları bila k'endılarının. (AB, 106/12)

(... beni kendi kötülükleriyle ölümler diyarına düşenlerle borçlu kılma.)

Hantemir Mırza 50 000 tatar ble ketti çağ Zamosts'a *tibine* da Lublin *tibine*. (KAKY, 149)

(Hantemir Mirza 50 000 Tatar ile Zamostye ve Lüblin'in dibine kadar gitti.)

3. *Yönelme Durumu Ekinin Bulunma Durumu İşlevinde Kullanılışı*

Ÿarlığa biyim bu sp Ÿiğovnun kolğası *tibina* tunganlarga. (AB, 35/9)

(Ey Tanrım, Kutsal Kilisenin gölgesinde dinlenenlere -ibadet edenlere-merhamet et.)

Zatırmanrıy boldular köp zaman varta *tibine*. (KAKY, 149)

(Onlar uzun süre gözetim altında tutuldular.)

E. *yan / hat* "YAN, TARAF"

yan, iyelik ekleriyle çıkma durumu ve yönelme durumu eklerini alarak yer, yön, şahsı, sahibi, bir şahsın veya bir nesnenin uzaklaştırıldığını göstermektedir (Garkavets 1987: 149).

1. *Yönelme Durumu Ekiyle Kullanılışı*

Ağındı haybat' bilay kok'a da olturdu oñ *yanına* at'anıñ biyik'lik'ta. (AB, 132/7)

(Onurla gökyüzüne yükseldi ve yücelikle Baba'nın sağ tarafına oturdu.)

... da haber sormağ için barıp edim *hatına*. (KAKY, 150)

(Ona bir şey sormak için yanına gitmiştim.)

2. *Çıkma Durumu Ekiyle Kullanılışı*

Yarımdan ogurladılar hzil flinu. (KAKY, 150)

(Benden -yanımdan- altın akçayı çaldılar.)

Andruş cuhutnuñ *yanından* çıhardı şablasın suçsuz kunahsız keldi urdu üstimizga. (KY, 69)

(Andruş yahudinin yan tarafından kılıcını çıkardı ve suçumuz olmadan üzerimize saldırdı.)

Sürdüüm de keterdim *hatımdan*. (KAKY, 150)

(Sürdüüm -kovdum- ve kendimden uzaklaştırdım)

F. *iç* "İÇ"

iç, iyelik, yönelme, bulunma ve çıkma durumu eklerini alarak kullanılmaktadır. Bu ekleri alarak bir yeri veya bir alanı göstermektedir (Garkavets 1987: 150). *iç* ismi yönelme durumu ekini alarak bulunma durumu işlevinde kullanılmaktadır.

1. *Çıkma Durumu Ekiyle Kullanılışı*

Ol kün yoğ edi ki 1000 tatar tüşmey edi *içlerinden*. (KAKY, 150)

(Öyle bir gün yoktu ki-gün geçmiyordu ki- içlerinden 1000 Tatar ölmesin.)

... evet kulasın *içinden* bolmadılar çıharma. (KAKY, 150)

(... ancak mermiyi içinden çıkaramadılar.)

2. *Yönelme Durumu Ekinin Bulunma Durumu İşlevinde Kullanılışı*

Da hali umsanıp t'eņrığa, da anın etovsuz şağawat'ına ayırmen men menim yaman yaz*larımnu, bu sp yu*ovnun *içına*, t'eņrinin alınına, da sp adzadzinniņ, da barça arıların kıktagılarınu da yerdagılarınu, ... (AB, 134/4)

(Ve şimdi, Tanrı'ya ve O'nun sınırsız sevgisine umutlanıp kötü günahlarımı, bu Kutsal Kilise'nin içinde Tanrı'nın, Kutsal Üçlü'nün, gökyüzündeki ve yeryüzündeki bütün sadık kulların önünde.....işlediğim bütün günahlarımı Babamın önünde itiraf ederim.)

Uçigitniņ *olt*ası, *aysi k'i ot *içına* biy t'eņrini haybat'lıy edilar. (AB, 64/13)

(Tanrı'yı ateş içinde öven öğrencilerin isteğidir.)

Taptılar kendin suv *içine*. (KAKY, 150)

(Onu su içinde buldular.)

G. ART "ART, ARKA"

art, iyelik, yönelme ve çıkma durumu eklerini alarak sebep, birinin himayesi altında olmağı, birinin arkasından çıkmağı veya peşinden gitmeğı göstermektedir (Garkavets 1987: 151). Yönelme durumu eki bulunma durumu işlevinde kullanılmaktadır.

1. *Çıkma Durumu Ekiyle Kullanılışı*

Da haysıları toladılar maņa yaman ormuna ya*şinin, yaman sözler edilar mendan, zera men barır edim *artından* toğrulu*nuņ. (AB, 51/6)

(Bana iyiliğin yerine -iyiliğe karşılık- kötülük dolayanlar, doğruluğun peşinden gittiğim için benden kötü söz ederlerdi.)

Priobiçat et'tim na anda zaraz k'endi hıızımniņ *artından*.(RO,1975, T.XXXVII/2, s.34)

(Ve o zaman hemen kızımın arkasından söz verdim.)

... *artından* bargan ya naslidovat etk'an (DAK, 74)

(... arkasından giden ve miras bırakan...)

2. *Yönelme Durumu Ekinin Bulunma Durumu İşlevinde Kullanılışı*

Türk çavuşu bila vitatsiya boldu ğala *artına*. (KAKY, 151)

(Sarayın arka tarafında Türk çavuşuyla görüştü.)

H. ARA / ORTA "ARA, ORTA"

ara ve *orta* isimleri bazen yalın, bazen iyelik ekleriyle yönelme, çıkma ve bulunma durumu eklerini alarak yer, çıkış noktasını, olayın akış süresini vb. anlamları vermektedir (Garkavets 1987: 151).

1. *Çıkma Durumu Ekiyle Kullanılışı*

Bu övler *ortasından* çıktı. (KAKY, 151)

(Bu evlerin arasından çıktı.)

2. *Bulunma Durumu Ekiyle Kullanılışı*

Aralarınızda kimse bar ediler? (KAKY, 151)

(Aranızda birileri var mıydı?)

3. *Yönelme Durumu Ekiyle Kullanılışı*

Na k'irip *ortaga* bu turlu uzlaştırdılar k'endilärin. (RO.,1974, T.XXXVI/2, f°426r°/19)

(Aralarına girip onları şu şekilde uzlaştırdılar.)

4. *Yönelme Durumu Ekinin Bulunma Durumu İşlevinde Kullanılışı*

Boldı pevni postanovjeynëy p[a]n Şimk'o Murad oğlu *arasına* bir yandan da birisi yandan p[a]n Şimk'o K'aspar oğlu *arasına*... (RO.,1977, T.XXXIX/1, f°10/1)

(Bir taraftan Murad'ın oğlu ile Şimko Bey arasında bir taraftan da Kaspar'ın oğlu ile Şimko Bey arasında adil bir anlaşma yapıldı.)

... çeki bile bolgan ovları *arasına* Matiyiniñ da Varteresniñ... (KAKY, 151)

(Matiy ve Varteres'in evlerinin arasında bulunan)

SONUÇ

Bugün ölü bir dil olan Ermeni Kıpçakçası Türk dil tarihinde önemli bir yere sahiptir. Bu edebî dilin 1559-1664 yıllarından kalma eserleri daha eski XII. yüzyılın Codex Cumanicus dilinin devamı niteliğindedir. Ancak bugüne kadar Ukrayna ve Polonya'daki Ermeni kolonileri hiçbir zaman Türk dünyasından Karaimlere ve Memlûk Kıpçaklarına tanınan ayrıcalığa ulaşamadılar. Bu nedenle Ermeni Kıpçakçası, Kıpçak dili ya da en azından Codex Cumanicus'un dili kadar incelenme durumuna gelememi. Bu yazıda Ermeni Kıpçakçasında edat gibi kullanılan isimlerin üzerinde durularak fonksiyonlarıyla birlikte ortaya konulmaya çalışıldı.

KISALTMALAR

AB : Algiş Bitigi (bk. Chirli, N.)

DAK:Dictionnaire Armeno-Kiptchak darres trois manuscrits des collections Viennoises (bk. Tryarski, E.)

KY : Konvergentsiya Armyano-Kıpçakskogo yazıka k slovyanskim v XVI-XVII vv. (bk. Garkavets, A.)

- KAKY: Kıpçakskiye yazıkı Kumanskiy: Armyano-Kıpçakskiy (Glava 2. Armyano-Kıpçakskiy Yazık po pamyatnikam XVI-XVII vv. (bk. Garkavets, A.)
- Ps.: Armenian-Qypchaq Psalter Written by Deakon Lussig From Lviv 1575/1580 (bk. Garkavets A, Hurshudyan E)
- RO :Rocznik Orientalistyczny (bk. Dashkevich, P.; Dashkevich, P., Tryarski, E.)

KAYNAKÇA

- CHIRLI, N., (2005), *Algış Bitigi (Ermeni Kıpçakça Dualar Kitabı)*, Sota Yayınları, Haarlem, Hollanda.
- DASHKEVİCH, J.R. (1983), "Armyano-Kıpçakskiy yazık: Etapı istorii", *Voprosi Yazıkoznaniya*, no: 1, s. 91-107.
- DASHKEVİCH, P., TRYARSKI, Edvard (1970), "Armyano-Kıpçakskiye predbraçniye dogovori iz Lvova (1598-1638)", *Rocznik Orientalistyczny*, T. XXXIII, z. 2, s. 67-107.
- , ----- (1978), "Armyano-Kıpçakskiye denejniye dokumentı iz Lvova (konets XVI veka -1657 yıl)", *Rocznik Orientalistyczny*, T. XL, z. 1, s. 49-69.
- , ----- (1977), "Pyat Armyano-Kıpçakskih dokumentov iz Lvovskih kolleksiy (1599 -1669)", *Rocznik Orientalistyczny*, T. XXXIX, z. 1, s. 85-132.
- , ----- (1975), "Drevneyskiy Armyano-Kıpçakskiy dokument iz lvovskih kolleksiy (1583) i izuçeniye bilingov predvlasnih dogovorov lvovskih armyan", *Rocznik Orientalistyczny*, T. XXXVII, z. 1, s. 33-47.
- , ----- (1974), "Armyano-Kıpçakskiye dolgoviye obyazatelstva iz Edirne (1609) i Lvova (1615)", *Rocznik Orientalistyczny*, T. XXXVII, z. 1, s. 47-58.
- , ----- (1974), "Armyano-Kıpçakskoye zaveşçaniye iz Lvova 1617 goda i sovremenniy yemu polskiy perevod", *Rocznik Orientalistyczny*, T. XXXVI, z. 2, s. 119-131.
- , ----- (1979), "Tri Armyano-Kıpçakskih zapisi Lvovskogo Armyanskogo duhovnogo suda 1625 goda", *Rocznik Orientalistyczny*, T. XLI, z. 1, s. 57-75.
- DASHKEVİCH, P., SLUSHKEVİCH, E., (1972), "Dva Armyanskih dokumenta XVII veka iz lvovskih kolleksiy", *Rocznik Orientalistyczny*, T. XXXV, z. 1, s. 77-110.

- GABAIN, Annemarie von (1995), *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 532, Ankara.
- GARKAVETS, Aleksandr (1979), *Konvergenziya Armyano-Kıpçakskogo yazıkta k slovyanskim v XVI-XVII vv.*, "Naykova Dumka", Kiev.
- (1987), *Kıpçakskiye yazıkta Kumanskiy: Armyano-Kıpçakskiye (Glava 2. Armyano-Kıpçakskiye Yazık po pamyatnikam XVI-XVII vv.*, Alma-Ata.
- GARKAVETS, Aleksandr, HURSHUDYAN, Eduard (2001), *Armenian-Qypchaq Psalter Written by Deakon Lussig From Lviv 1575/1580*, "Desht-i Qypchaq", Almaty.
- GRONBECH, K. (1942), *Comanishen Vorterbuch (Codex Cumanicus)*, Einar Munksgaard, Kopenhagen.
- (çev. Akalın, Mehmet) (2000), *Türkçenin Yapısı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HACİEMİNOĞLU, Necmettin (1992), *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Öğretmen Kitapları Dizisi: 193, İstanbul.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi (1989), *Gülistan Tercümesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- (1994), *Kıpçak Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003), *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Lİ, Yong-Song (2004), *Türk Dillerinde Sontakalar*, Kebikeç Yayınları, Türk Dilleri.
- ÖZYETGİN, Melek (1996), *Altın Ordu, Kırım ve Kazan Sabasına ait Yarlık ve Bitiklerin Dil ve Üslup İncelemesi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- (2000), *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Yayınları, Ankara.
- TOPARLI, Recep (1992), *İrşadi'l-Mülük ve's-selâtin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TOPARLI Recep vd. (2003), *Kıpçak Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TRYARSKİ, Edvard (1968-1972), *Dictionnaire Armeno-Kıprchak d'arres trois manuscripts des collections Viennoises*, C. 1-4, Warszawa.